

До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 12. Назви культур і таксонів роду *Triticum* L.

В. М. Меженський^{1, 2}

¹Національний університет біоресурсів і природокористування України, вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, 03041, Україна

Мета. Проаналізувати практику найменувань основних видів і підвидів пшениці. **Результати.** Сучасні системи роду *Triticum* базуються на різних морфологічних та генетичних критеріях і нараховують від 7(10) до 27 видів. В Україні культивують види (підвиди): пшениця літня (*T. aestivum*), пшениця кулястозерна (*T. aestivum* subsp. *sphaerococcum*, *T. sphaerococcum*), пшениця щільна (*T. aestivum* subsp. *compactum*, *T. compactum*), пшениця спельта (*T. aestivum* subsp. *spelta*, *T. spelta*), пшениця однозерна (*T. monococcum* L.), пшениця тверда (*T. durum*, *T. turgidum* subsp. *durum*), пшениця картлійська (*T. carthlicum*, *T. turgidum* subsp. *carthlicum*, *T. persicum*), пшениця польська (*T. polonicum*, *T. turgidum* subsp. *polonicum*) та пшениця двозернянка (*T. turgidum* subsp. *dicoccon*) або пшениця фаро (*T. farum*, *T. dicoccon*, *T. dicocum*). Поряд із системою ботанічних назв існує агробіологічна, що базується на назвах культур, але є менш упорядкованою. Через це один і той же таксон може мати понад десяток назв, що застосовують різні автори в агрономії. Водночас, правильний переклад видової назви *T. aestivum* – пшениця літня трапляється лише в одному джерелі з чотирнадцяти проаналізованих. Переклад латинських тріноміналів підвидового рівня українськими біноміналами згладжує розбіжності між морфологічними і генетичними системами роду *Triticum*. У науковому стилі української мови домінує прямий порядок слів за якого прикметник передує іменнику, за виключенням наукових видових назв рослин. Це дозволяє легко розрізнити назви, що належать до різних терміносистем. «Тверда пшениця» є назвою культури в агробіологічній номенклатурі, а «пшениця тверда» це видова назва в ботанічній номенклатурі. **Висновки.** Унаслідок опрацювання етимології упорядковано українські наукові назви основних таксонів пшениці, які відповідають оригінальним латинським назвам. У неорганізованій агробіологічній системі назв сільськогосподарських рослин використовують суміш ботанічних назв таксонів та назв культур, які інколи тією чи іншою мірою збігаються. Назви культур та назви таксонів різняться між собою, відповідно, прямим та зворотнім порядком слів. Помилкове чи неусвідомлене заміщення одних назв іншими та нехтування правилами української мови призводить до небажаної плутанини. Її можна подолати дотриманням норм літературної української мови та Правил номенклатури, таксономії та культономії рослин.

Ключові слова: номенклатура; пшениця; таксони; культури.

Вступ

У великій родині *Poaceae* BARNHART (Тонконогові), що налічує 780 родів і 12 тис. видів [1], важливе місце займає рід *Triticum* L. (Пшениця), представники якого є харчовими культурами світового значення. Уведення видів пшениці в культуру започаткувало сільське господарство з подальшим цивілізаційним розвитком людства. В Україні пшеницею зайнято понад 6 млн га і щороку

збирають понад 26 млн т, що становить 3,3–3,5% світових валових зборів [2].

Виникненню гексаплоїдної пшениці, яку нині найбільше культивують, передували складні процеси амфідиплоїдизації та міжвидової і міжродової інтрогресивної гібридизації, у яких використовували декілька видів пшениці й обводника. Віддалену гібридизацію із залученням інших видів і надалі широко застосовують селекціонери для поліпшення сортименту пшениці.

Сучасні системи роду *Triticum* базуються на різних критеріях і є контрверсійними. Крім того, поряд із загальноприйнятою сис-

Volodymyr Mezhenskyj

<http://orcid.org/0000-0002-3154-1120>

темою ботанічної номенклатури на принципах Міжнародного кодексу номенклатури для водоростей, грибів та рослин, у якій використовують латинські назви видів, у середовищі агрономів і селекціонерів широко застосовують тривіальні назви для різних таксонів пшениці. У цій специфічній системі, відмінній від наукової ботанічної, назвами таксонів є назви культур. Зазвичай видові назви і назви культур не розрізняють, що призводить до непорозумінь. На практиці ця система є сумішшю перекладів і транслітерацій латинських видових епітетів та різноманітних назв культур, нерідко доповнених додатковими означеннями тощо. Через відсутність логічних зв'язків така галузева термінологія є безсистемною, тому потребує упорядкування.

Авторів назв найважливіших видів та підвидів наведено в таблиці 1.

Результати й обговорення

Карл Лінней [3–5] до роду *Triticum* включив одно- та багаторічні види рослин, останні з яких нині не відносять до *Triticum*. Узагалі ним було описано 7 видів пшениці:

- T. aestivum* – пшениця літня;
- T. hybernum* – пшениця зимова;
- T. turgidum* – пшениця роздута;
- T. spelta* – пшениця спельта;
- T. monococcum* – пшениця однозерна;
- T. polonicum* – пшениця польська;
- T. compositum* – пшениця складна.

Видові назви *T. aestivum* і *T. hybernum* він запозичив у Каспара Боена [6]. Вони вказують на тип розвитку рослин пшениці, відповідно, *ярий* та *озимий*, і стосуються одного виду. Тому пізніше назву *T. hybernum* було переведено в синоніми до *T. aestivum*. Згодом інші ботаніки описали ще декілька нових видів пшениці.

Розглянемо як формувалася система російських/українських наукових назв видів пшениці. Наприкінці XIX сторіччя Іван Шмальгаузен [7] поділив рід *Triticum* на чотири підроди, один з яких власне *Triticum* містить лише один вид *T. vulgare* – пшениця, що було зроблено для зручності визначення видів початківцями. Далі він перелічив ще декілька «порід», що «зазвичай приймаються за види, але вірогідно виникли внаслідок культивування від однієї корінної дикої форми, можливо від *T. monococcum*, яка тільки одна трапляється в безсумнівно дикому стані в Малій Азії»:

- T. spelta*;
- T. dicoccum* – полба;
- T. monococcum* – оркш;

- T. cereale* (включно з *T. aestivum* і *T. hybernum*) – звичайна озима та яра пшениця;
- T. turgidum* – англійська пшениця;
- T. compositum* – єгипетська пшениця;
- T. durum* – арнаутка, белотурка;
- T. polonicum* – польська пшениця, сандомірка.

Назвами таксонів еквівалентними латинським науковим назвам видів у нього виступають назви культур та поширених сортів.

Фахівець із хлібних культур Костянтин Фляксбергер [8] у роді *Triticum* – Пшениці розпізнавав 7 видів, позначаючи їх назвами культур у множині:

- T. monococcum* – однозернянки (оркш);
- T. dicoccum* – напівполби (двозернянки, емеру);
- T. spelta* – полби (справжні полби);
- T. vulgare* – м'які пшениці;
- T. durum* – тверді пшениці;
- T. turgidum* – англійські пшениці;
- T. polonicum* – польські пшениці.

Назви «м'які» і «тверді» пшениці певною мірою пов'язані з будовою зернівок, хоча ця різниця не є абсолютною. Так, зернівки м'яких пшениць мають борошністу або склоподібну структуру, твердих пшениць – часто склоподібні, тверді (такі, що важко розкусити), хоча бувають однаковими за твердістю зі склоподібними зернівками м'яких пшениць. Залежно від зовнішніх умов вони можуть сформуватися борошністими або напівборошністими. Зернівки англійських пшениць – майже виключно борошністі, а зернівки польських пшениць за склоподібним сколюванням нагадують тверді пшениці [8].

У «Культурній флорі СРСР» Фляксбергер [9] урахував праці попередників і звів усі відомі види пшениці до 14, розподіливши їх на умовні групи за рівнем плоідності, із застереженням, що цей поділ не є остаточним:

- I. Група гексаплоїдних пшениць:
 - T. vulgare* – м'які, або звичайні пшениці [звичайні м'які пшениці];
 - T. compactum* – карликові пшениці [карликові м'які пшениці];
 - T. sphaerococcum* – пшениця сферококум (індійська кулястозерна) [індійські кулястозерні пшениці сферококум];
 - T. spelta* – пшениця спельта (справжня полба);
 - T. macha* – пшениця маха.
- II. Група тетраплоїдних пшениць:
 - T. durum* – тверді пшениці;
 - T. turgidum* – пшениця тургідум або англійська;
 - T. polonicum* – пшениця полонікум або польська;

T. persicum – пшениця персикум (власне Закавказька);

T. dicoccosum – пшениця полба (двозернянка, емер);

T. timopheevii – пшениця Тимофєєва [або бур'яниста – «сорнополева» (рос.)];

T. dicocoides – пшениця дикоїїдес або дика полба.

III. Група диплоїдних пшениць:

T. spontaneum – дикі однозернянки;

T. monosocsum – культурні однозернянки.

У цій праці Фляксбергер латинські назви видів у багатьох випадках еквівалентно передав сполученням родової назви з видовим епітетом, який, зазвичай, є транслітерованим. Їх доповнено синонімічними назвами, які відходять від оригінальної латинської назви або є назвами культур. Частина таксонів позначено виключно назвами культур. Застосування назв культур замість класичних ботанічних біноміналів з одного боку можна пояснити звичкою агрономів до традиційних назв культур. З іншого боку Фляксбергер розглядав види пшениці як умовні, непевно окреслені одиниці з численними перехідними формами. Він указував, що із сукупностей численних різновидів, що складають види, у процесі еволюції можуть виокремитися нові види. Варто зазначити, що Фляксбергер дотримувався застарілої системи роду *Triticum* німецького вченого Керніке і не бажав рахуватися з міжнародними правилами ботанічної номенклатури [10].

Застосування назв культур було традиційною практикою для тогочасних агрономічних праць. Микола Вавилов, який очолював роботи ВІРА з інтродукції і селекції пшениці, чітко дотримувався латинських назв видів пшениці. Натомість, російськими відповідниками латинських назв видів пшениці у нього, зазвичай, виступають назви культур. Так, у посмертній підсумковій роботі з вивчення еколого-географічних рас пшениці Микола Вавилов [11] критично переглянув тогочасні класифікації пшениці. Ранг деяких видів він понизив до підвидів, іншим формам, навпаки, надав видового статусу:

14-хромосомні пшениці:

T. boeoticum – дикі однозернянки;

T. monosocsum – культурні однозернянки.

28-хромосомні пшениці:

T. dicocoides – дикі двозернянки;

T. timopheevii – Тимофєєва пшениця;

T. dicoccosum – культурні двозернянки;

T. durum – тверді пшениці;

T. polonicum – польська пшениця;

T. turgidum – пшениця тургідум;

T. persicum – перська пшениця.

42-хромосомні пшениці:

T. macha – пшениця маха;

T. spelta – справжня полба;

T. vavilovii;

T. compactum – карликова пшениця;

T. sphaerococsum – круглозерна пшениця Північної Індії;

T. vulgare – м'яка пшениця.

У цій класифікації назви таксонів є сумішню видових назв та назв культур. Лише два таксони з п'ятнадцяти в переданні з латини мають бінарну структуру, де родова назва передує видовому епітету – пшениця маха і пшениця тургідум, причому там, де можна було перевести видовий епітет, його транслітеровано. Наукові назви підвидів у Вавилова мають відповідне оформлення латинською мовою, але їх також передано назвами культур, що складаються з одного-чотирьох слів, або не перекладено взагалі. Половина описаних видів має складну внутрішньовидову структуру, налічуючи від двох до шести підвидів. Так, наприклад, *T. durum* поділено на шість підвидів:

T. durum subsp. *abyssinicum* – абіссинські тверді пшениці;

T. durum subsp. *expansum*;

T. durum subsp. *horanicum* – хоранки;

T. durum subsp. *orientale* – хоросанська пшениця;

T. durum subsp. *sinicum* – китайська тверда безоста пшениця.

Ботанічний поділ на підвиди у Вавилова доповнено поділом на агроекологічні групи, наприклад, *proles armeno-anatolicum*, *proles carabachicum*, *proles daghestanicum*, відповідно, вірмено-анатолійська група однозернянок, нагорно-карабазька група, передгірська дагестанська група тощо. Російські назви груп-пролесів наближеніші до латинського оригіналу, ніж назви видів і підвидів, але не є повністю йому відповідними.

Натомість класичні ботаніки належним чином розбудовували систему російських назв таксонів, що послідовно відповідала принципам бінарної номенклатури. Так, паралельно з «Культурною флорою СРСР» друкувалася монументальна ботанічна праця «Флора СРСР». У ній рід *Triticum* було опрацьовано Сергієм Невським [12], який навів 14 видів, розподілених за морфологічними ознаками на чотири секції:

Секція 1. *T. thaouidar* – пшениця таудар;

T. monosocsum – пшениця однозернянка;

Секція 2. *T. dicocoides* – пшениця двозернякоподібна;

T. timopheevii – пшениця Тимофєєва;

T. armeniacum – пшениця вірменська, полба вірменська;

T. volgense – пшениця волзька, полба волзька;

T. turgidum – пшениця тучна або англійська;

T. durum – пшениця тверда;

T. carthlicum – пшениця карталінська;

Секція 3. *T. tasha* – пшениця маха;

T. spelta – пшениця полба, справжня полба;

T. compactum – пшениця щільна або карликова;

T. aestivum – пшениця літня або м'яка;

Секція 4. *T. polonicum* – пшениця польська.

Порівняно з вищенаведеними агрономічними працями, робота Невського є зразковою щодо відповідності перекладу латинських видових епітетів. Видові назви в деяких випадках доповнено синонімічними відповідниками, що застосовують у сільськогосподарській практиці.

Хоча обидві системи роду *Triticum* – Невського і Фляксбергера – складаються з 14 видів кожна, тільки 9 із них є спільними для обох систем. Це пов'язано з різним підходом авторів до концепції виду, що поділило тогочасних вчених на два табори. Класичні ботаніки (макросистематики, морфологи й флористи) дотримувалися вузької монотипової концепції Володимира Комарова, тоді як мікросистематики та агрономи-селекціонери, які працювали з культурними рослинами, дотримувалися широкого політипового трактування обсягу виду за Миколою Вавиловим. Перші займалися видом у системі роду і вважали свою роботу завершеною, доходячи до виду. Другі з цього моменту тільки починали свої дослідження, вивчаючи внутрішню структуру виду. Види в обсягах школи Комарова відповідають підвидам, а іноді екологічним расам у розумінні Вавилова [13]. Як зазначав Микола Гончаров [14], труднощі в розмежуванні видів виникають дотепер унаслідок конфлікту між двома протилежними цілями, досягненням «природної класифікації» проти задоволення потреб практиків пшеницезнавців.

Українські ботаніки-флористи описували тільки ті види, що зростають на теренах України. Це культивовані *T. aestivum* – пшениця літня, м'яка, *T. durum* – пшениця тверда [15–17] та дикоросла кримська *T. boeoticum* – пшениця дика однозернянка [16, 17]. У працях сучасних ботаніків українські видові епітети цих видів приведено в повну відповідність до латинських першоджерел: *T. aestivum* – пшениця літня, *T. durum* – пшениця тверда, *T. boeoticum* – пшениця боетійська [18].

У таблиці 1 для порівняння наведено назви основних таксонів, що прийняті в сучасних системах та базах даних роду *Triticum* з їхніми українськими відповідниками, згідно з етимологією. Система роду *Triticum* за Цвельовим [20] складається з 19 видів і 4 нотовидів, за Дорофєєвим та ін. [21] – з 27 видів, за Мак-Кі [22] – з 10 видів, три з яких є тритикале, за Гончаровим [23] – з 23 видів і 5 нотовидів. За базою даних «The Plant List» [24] визнається 19 видів і 9 нотовидів, за базою NPGS – 11 видів і 4 нотовиди. Різниця між системами і базами полягає також у кількості таксонів внутрішньовидового рангу, що визнають. Зокрема, система Дорофєєва та ін. включає 17 підвидів та 1031 різновид, у базі NPGS визнається 23 підвиди. Порівняння різних систем роду *Triticum* між собою не є метою цієї праці, яку зосереджено на назвах таксонів.

Аналіз назв таксонів роду *Triticum* в російсько- та україномовних працях виявив значне відхилення їх від авторської латини. Так, наприклад, правильний переклад *T. aestivum* – пшениця літня трапляється лише в одному джерелі з чотирнадцяти проаналізованих (табл.). Ще в чотирьох джерелах допускається поряд з правильною, як синонімічна, назва – пшениця м'яка. У двох джерелах пшениця м'яка виступає єдиною назвою цього виду; та в чотирьох джерелах до неї додають такі синоніми як пшениця звичайна, хлібна, хлібопекарська. Одне джерело дає переклад пшениця яра. Хоча автори, вочевидь, вважають ці словосполучення видовими назвами, усі назви фактично є назвами культури – м'якої пшениці.

Особливістю наукового стилю є обмеження синонімії [32, 33]. «Ідеальна» термінологія має бути позбавлена синонімії насамперед у межах однієї терміносистеми [34]. Наявна система українських наукових назв потребує критичного перегляду, приведення їх в якомога більшу відповідність з авторською латиною [18]. Ми дослідили етимологію видових епітетів і уточнили їхній переклад. Згідно зі ст. 7.1 «Правил номенклатури, таксономії та культономії рослин» [35] українські видові епітети відповідають латинським. Переклад видового епітету повинен бути повним, однозначним і зворотнім. Транслітерування латинських видових епітетів є неприпустимим (ст. 7.1, прим. 1), тому *T. aestivum* – пшениця літня, а не пшениця естивум, *T. polonicum* – пшениця польська, а не пшениця полонікум, *T. turgidum* – пшениця роздута, а не пшениця тургідум. Для деяких видів пшениці, наприклад *T. dicoccoides*,

Таблиця

Назви основних таксонів у сучасних системах і базах даних роду *Triticum* та їхня етимологія

Латинські назви таксонів	2	3	4	5	6	7	Назви таксонів у працях різних авторів	Українські назви таксонів	Етимологія
1							8	9	10
* <i>T. aestivum</i> L.	+	+	+	+	+	+	звичайна озима та яра п. [7], п. літня [18, 20], п. літня або м'яка [12], п. літня, м'яка [15–17], п. м'яка [19, 30], п. м'яка або звичайна [23, 26], п. м'яка, хлібна [28], п. м'яка (хлібна, хлібопекарська, звичайна) [21], п. яра [31]	п. літня	<i>aestas</i> (лат.) – літо; <i>-ivum</i> – ознака, властивість. Після весняної сівки росте влітку.
* <i>T. aestivum</i> subsp. <i>aestivum</i>		+	+	+			п. літня, м'яка, звичайна [20], підвид європейський [21]	п. літня	див. <i>T. aestivum</i>
* <i>T. aestivum</i> subsp. <i>compactum</i> (Host) Mac Key			+		+			п. щільна	див. <i>T. compactum</i>
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>hadropurum</i> (Flaksb.) Tzvelev	+	+	+	+			п. шорстколускова [20], підвид азійський [21]	п. грубозерна	<i>ἀρόρος</i> (грец.) – товстий, великий, грубий; <i>πρόρος</i> <i>πρόρος</i> (<i>στάρσι</i>) – пшениця; <i>πρόρος</i> – зернятко. Через багатозначність слів видовий епітет може перекладатися дослівно по-різному; згідно з автором назви [9] колосся мають грубу жорстку будову.
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>inflatum</i> (Kudr.) Tzvelev	+						п. здута [20]	п. здута	<i>inflatum</i> (лат.) – здутий, роздутий. Луски, що охоплюють зернівку, здуті.
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>macha</i> (Dekapr. & Menabde) Mac Key			+		+			п. маха	див. <i>T. macha</i>
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>retrotravlovskiyi</i> (Udacz. & Migusch.) N.P.Gontsch.				+			п. Петропавловського [23]	п. Петропавловського	див. <i>T. retrotravlovskiyi</i>
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>spelta</i> (L.) Thell.			+					п. спельта	див. <i>T. spelta</i>
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>sphaerococcum</i> (Percival) Mac Key			+		+			п. кулясто-зерна	див. <i>T. sphaerococcum</i>
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>tibeticum</i> Q.Q. Shao					+			п. тибетська	<i>Tibet</i> , <i>-icum</i> – що належить до 3 Тибету (Центральна Азія, Китай).
<i>T. aestivum</i> subsp. <i>yunnanense</i> King ex S.L.Chen					+			п. юннаньська	<i>Yunnan</i> , <i>-ense</i> – вказує на походження. З провінції Юннань (Китай).

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. aethiopicum</i> Jakubz.	+	+		+	+		п. ефіопська [21, 23, 28]	п. ефіопська	<i>aethiopia</i> , - <i>icum</i> – що належить до. 3 Єфіопії (Східна Африка).
<i>T. aethiopicum</i> subsp. <i>aethiopicum</i>		+					підтип Синді [21]	п. ефіопська	див. <i>T. aethiopicum</i>
<i>T. aethiopicum</i> subsp. <i>turgidoide</i> s Filat.		+					підвид тургдоїдних пшениць [21]	п. роздута-подібна	- <i>oides</i> – подібний. Подібний до <i>T. turgidum</i> .
<i>T. aethiopicum</i> subsp. <i>vavilovianum</i> Jakubz. & Filat.		+					підвид Вавилова [21]	п. Вавиловська	див. <i>T. vavilovii</i> ; - <i>ipum</i> –суфікс - <i>um</i> у видовому епітеті, утвореному від власного імені, вказує на те, що це прикметник; тому його передаємо присвійним прикметником, а не іменником у родовому відмінку як у випадку - <i>ii</i> .
<i>T. araraticum</i> Jakubz.	+	+		+			дика закавказька полба [26], полба дика араратська [21], п. араратська [20, 23]	п. араратська	<i>Ararat</i> , - <i>icum</i> – що належить до. 3 гори Арарат (Туреччина, поблизу кордону з Вірменією).
<i>T. araraticum</i> subsp. <i>araraticum</i>		+					полба дикоросла араратська [29, 30], підвид араратський [21]	п. араратська	див. <i>T. araraticum</i>
<i>T. araraticum</i> subsp. <i>kurdistanicum</i> Dorof. & Migush.		+					підвид курдистанський [21]	п. курдистанська	<i>Kurdistan</i> , - <i>icum</i> – що належить до. 3 Курдистану (регіон у Передній Азії).
** <i>T. boeoticum</i> Boiss.	+	+		+	+		дика однозернянка [26], дикі однозернянки [11], п. боетійська [18, 23], п. боетійська, п. однозернянка дика, таудар [20], однозернянка дика [21], однозернянка дика боетійська [28], однозернянка дикоросла боетійська [29, 30]	п. боетійська	<i>boeotia</i> , - <i>icum</i> – що належить до. 3 Беотії (регіон в Центральній Греції).
** <i>T. boeoticum</i> subsp. <i>boeoticum</i>		+					дика одноостиста однозернянка [26], підвид боетійський [21]	п. боетійська	див. <i>T. boeoticum</i>
<i>T. boeoticum</i> subsp. <i>thaouidar</i> (Hausskn.) E.Schiem.		+					дика двоостиста однозернянка [26], підвид таудар [21]	п. таудар	<i>thaouidar</i> (тур.) – назва пшениці.
<i>T. borisovii</i> / <i>T. xborisovii</i> Zhebrak	+			+	+		п. Борисова [20, 23]	п. Борисова	вірогідно названа Антоном Жебраком (1901–1965) на честь молодшого сина Бориса Жебрака (1933–) (див. <i>T. edwardsii</i>) або якогось Борисова.
* <i>T. carthlicum</i> Nevski	+	+		+	+		діка [26], п. карталінська [12], п. карталінська, п. діка [20], п. карталінська або діка [23]	п. картлійська	<i>Karthli</i> [აჭაზეთი (груз.)], - <i>icum</i> – що належить до. 3 Картлі (регіон Грузії).
* <i>T. compactum</i> Host	+	+		+	+		карликова п. [11], карликові пшениці [9], п. карликова [31], п. карликова або єжовка; п. компактум [23], п. компактна (єжовка) [21], п. компактна, єжовка [28], п. компактум [29, 30], п. щільна або карликова [12], п. щільноколоса [20]	п. щільна	<i>compactum</i> (лат.) – щільний. 3 компактними, дуже щільними колоссями.
* <i>T. compactum</i> subsp. <i>compactum</i>	+						п. щільноколоса, карликова [20]	п. щільна	див. <i>T. compactum</i>
<i>T. compactum</i> subsp. <i>irano-asiaticum</i> Flaksb.	+	+					п. ірано-азіатська [20]	п. ірано-азійська	<i>iran, asia</i> , - <i>icum</i> – що належить до. 3 ірано-азійського регіону (ареал від Південно-Східної Азії до Індії).

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. dicoccoïdes</i> (Körn. ex Asch. & Graebn.) Schweinf.		+		+	+		дика двозернянка [26], дикі двозернянки [11], полба дика [21], полба дика близькохідна, двозернянка дика близькохідна [28], полба дикоросла [29, 30], п. двозерновидна [23], п. дикокоїдес або дика полба [9]	п. двозерно-подібна	-oides – подібний. Подібний до <i>T. dicoccoson</i> .
<i>T. dicoccoïdes</i> subsp. <i>dicoccoïdes</i>								п. двозерно-подібна	див. <i>T. dicoccoïdes</i>
* <i>T. dicoccoson</i> Schrank	+				+		п. двозернянка [20]	п. двозернянка	ді... (грец.) від <i>dis</i> – двічі, <i>kokk</i> – зерно, зернятко. Стиглий колоски зазвичай містять дві зернівки.
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>asiaticum</i> Vavilov	+						п. двозернянка азіатська, полба азіатська, аслі [20]	п. азійська	<i>asia</i> , -ісит – що належить до. З Азії.
* <i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>dicoccoson</i>	+						п. двозернянка європейська, емер, полба європейська [20]	п. двозернянка	див. <i>T. dicoccoson</i>
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>subspontaneum</i> Tzvelev	+						п. двозернянка здичавіла, полба здичавіла [20]	п. здичавіла	<i>sub-</i> – наближення, <i>spontaneum</i> (лат.) – дикорослий. Здичавіла.
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>volgense</i> (Flaksb.) Tzvelev	+						п. волзька, п. двозернянка волзька, полба волзька [20]	п. волзька	<i>Volga</i> , -елсе – вказує на походження. З території, прилеглої до річки Волги (Росія).
* <i>T. dicoccoson</i> (Schrank) Schübl.		+		+			культурні двозернянки [11], напівполби (двозернянки, емери); полба [7, 8], полба (двозернянка, емер) [21], полба, двозернянка культурна [28], полба звичайна [29, 30], полба звичайна, емер [26], п. двозерна, полба, емер [31], п. двозерна або полба [23], п. полба звичайна [19], п. полба (двозернянка, емер) [9]	п. двозерна	див. <i>T. dicoccoson</i>
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>abyssinicum</i> Vavilov		+					підвид ефіопських полб [21]	п. абіссинська	<i>Abyssinia</i> , -ісит – що належить до. З Абіссинії (давня назва Ефіопії). Давню назву під час передавання не осучаснюємо так як існує тотожна назва п. ефіопська.
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>asiaticum</i> Vavilov		+					підвид східних полб [21]	п. азійська	див. <i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>asiaticum</i>
* <i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>dicoccoson</i>		+					підвид європейських полб [21]	п. двозерна	див. <i>T. dicoccoson</i>
<i>T. dicoccoson</i> subsp. <i>maroccanum</i> Flaksb.		+					підвид марокканських полб [21]	п. марокканська	<i>Marocco</i> , -анит – позначає зв'язок. З Марокко.
<i>T. xditomosocum</i> E.Schiem. & Staudt						+		п. двооднозерна	гібрид <i>T. dicoccoson</i> × <i>T. toposocum</i> . Сполучення частин видових епітетів батьківських видів (<i>div. T. dicoccoson</i> , <i>T. toposocum</i>).
<i>T. xduelongatum</i> Poleva						+		п. твердо-довжена	гібрид <i>Elymus elongatus</i> × <i>Triticum durum</i> . Сполучення частин видових епітетів батьківських видів: <i>du-</i> (див. <i>Triticum durum</i>) + <i>elongatum</i> (лат.) – видовжений.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. xduromedium</i> Lubitova					+			п. твердо-проміжна	гібрид <i>Elymus hispidus</i> × <i>Triticum durum</i> . Сполучення частини видового епітета одного з батьківських видів <i>du-</i> (див. <i>Triticum durum</i>) зі словом, що вказує на проміжний характер гібрида – <i>medium</i> (лат.) – проміжний.
* <i>T. durum</i> Desf.	+	+		+			арнаутка, білотурка [7], п. тверда [12, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 26, 29, 30, 31], тверді пшениці [8, 9, 11]	п. тверда	<i>durum</i> (лат.) – твердий. Тверді зернівки.
<i>T. durum</i> subsp. <i>caucasicum</i> Dorof.	+						п. кавказька [20]	п. кавказька	<i>Saukas</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З Кавказу.
* <i>T. durum</i> subsp. <i>durum</i>	+	+					п. тверда [20], підвид власне твердих пшениць [21]	п. тверда	див. <i>T. durum</i>
<i>T. durum</i> subsp. <i>horanicum</i> (Vavilov)		+					хоранський підвид твердих пшениць [21]	п. хоранська	<i>Horan</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З Хорану (регіон на півдні Сирії).
<i>T. edwardii</i> / <i>T. xedwardii</i> Zhebrak	+				+		п. Едварда [20]	п. Едварда	на честь Едварда Жебрака (1930–2008), старшого сина Антона Жебрака (1901–1965).
<i>T. flaksbergeri</i> / <i>T. xflaksbergeri</i> Navruzbekov				+			п. Фляксбергера [23]	п. Фляксбергера	на честь Костянтина Фляксбергера (1880–1942), російського і радянського вченого.
<i>T. xfungticidum</i> Zhuk.	+				+		п. грибовійна [20], грибовійна або фунгіцидна [29], грибовійна або фунгіцидум [30]	п. грибовійна або фунгіцидна	<i>fungus</i> (лат.) – гриб; <i>saedo</i> – вбиваю. Стійка до збудників іржі злаків, сажки й борошнистої роси.
<i>T. israhanicum</i> Heslot		+		+			ісфаханська полба [26], полба ісфаханська [29, 30], п. ісфаханська [23], п. ісфаханська (полба ісфаханська) [21], п. ісфаханська, полба ісфаханська [28]	п. ісфаханська	<i>Israhail</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З місцевості поблизу міста Ісфаган (Іран).
<i>T. jakubzineri</i> Udachin & Shakhm.		+			+		п. Якубцинера [21, 28], п. якубцинера [29], якубцинера [30]	п. Якубцинера	на честь Мойсея Якубцинера (1899–1979), радянського вченого.
<i>T. karamyshevii</i> Nevski		+		+			п. Карамішева [12, 20, 23], п. Карамішева (полба колхідська, п. грузинська) [21], п. Карамішева, полба колхідська [28], полба колхідська [29, 30]	п. Карамішева	на честь Олександра Карамішева (1744–1791), російського вченого.
<i>T. kiharae</i> / <i>T. xkiharae</i> Dorof. & Migush.		+	+	+	+		п. Кіхари [21, 23, 28], п. кіхара [29, 30]	п. Кіхари	на честь Хітоші Кіхари [木原 均 (яп.)] (1893–1986), японського вченого.
<i>T. mascha</i> Dekapr. & Menabde	+	+		+			п. маха [9, 11, 12, 20, 21, 23, 26, 29, 30]	п. маха	<i>Mascha</i> (груз.) – місцева назва цього виду пшениці.
<i>T. mascha</i> subsp. <i>imereticum</i> Dekapr.				+				п. імеретинська	<i>Imereti</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З Імеретії (регіон Західної Грузії).
<i>T. mascha</i> subsp. <i>tubalicum</i> Dekapr.				+				п. тубалинська	<i>Tubali</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З місцевості, де мешкають тубали або двали (Цхинвальський регіон Грузії).
<i>T. migushovae</i> Zhiron						+	п. мігушової [29, 30]	п. Мігушової	на честь Емілії Мігушової (1923–2000), радянської та російської вченої.
<i>T. militinae</i> Zhuk. & Migush.	+	+					п. Мілітїни [20, 21, 28], п. мілітїни [29], п. мілітїни [26, 30]	п. Мілітїни	на честь Мілітїни Аладової, радянської вченої.

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. monosocum</i> L.	+	+	+	+	+	+	однозернянки (оркш) [8], оркш [7], п. од- нозернянка [12], культурні однозернянки [9], культурні однозернянки [11], культурна однозернянка [26], п. однозернянка [20], однозернянка культурна [21, 28, 29, 30], п. однозерна [23], п. однозерна, оркш [31]	п. однозерна	<i>κόκκος</i> (грец.) – один, <i>κόκκος</i> – зерно, зернятко. Колоски зазвичай містять одну зернівку.
<i>T. monosocum</i> subsp. <i>aeqilorooides</i> (Link) Thell.			+			+		п. оводнико- подібна	<i>-oides</i> – подібний. Подібний до <i>Aegilops</i> – <i>Ovodnik</i> .
<i>T. monosocum</i> subsp. <i>monosocum</i>			+			+		п. однозерна	див. <i>T. monosocum</i>
<i>T. neoblauginghemii</i> (A.Camus) Mac Key			+					п. ново- Бларінгема	на честь Луї Бларінгема [Louis Blaringhem (фр.)], французького вченого.
<i>T. xpaltovae</i> G.I.Ivanov				+			п. Пальмової [23], п. пальмова [29, 30]	п. Пальмової	на честь Євдокії Пальмової (1883–1953), радянської вченої.
<i>T. paltovae</i> subsp. <i>erebuni</i>					+			п. еребунська	Еրեբունի (вірм.) – Еребуні, місто стародавньої держави Урарту, що дало назву Єревану, сучасній столиці Вірменії.
* <i>T. persicum</i> Vavilov ex Zhuk.		+					діка, п. карталінська [28], перська пшени- ця [11], п. карталінська, діка [21], п. пер- сикум [29], п. персикум (Закавказька) [9], п. персікум [30]	п. перська	<i>Persia</i> , <i>-icum</i> – що належить до. 3 Персії (сучас- ний Іран).
<i>T. petropavlovskiyi</i> / <i>T. xpetropavlovskiyi</i> Udachin & Migush.		+		+		+	п. Петропавловського [21, 23, 28], п. пе- тропавлівська [29, 30]	п. Петропав- ловського	на честь Михайла Петропавловського (1893– 1963), радянського вченого.
* <i>T. polonicum</i> L.	+	+	+	+	+		польська п. однозернянки [11], польська п., сандомирка [7], польські пшениці [8], п. полонікум [21, 28, 29, 30], п. полонікум або польська [9], п. польська [12, 20, 23, 31], п. польська, полонікум [26]	п. польська	<i>Polonia</i> , <i>-icum</i> – що належить до. 3 Польщі (Polonia – давня назва країни).
<i>T. rimpaui</i> Mac Key				+				п. Рімпау	на честь Вільгельма Рімпау [Wilhelm Rimrau (нім.)] (1842–1903), німецького вченого.
<i>T. semisecale</i> Mac Key			+					п. напів- життя	<i>semi-</i> (лат.) – половина, <i>Secale</i> – жито. Полови- ну генів гібриду складають гени жита.
<i>T. sinskajae</i> Filat. & Kurkiev		+		+			п. Синської [21, 23, 28], п. синської [29, 30]	п. Синської	на честь Євгенії Синської (1889–1965), радян- ської вченої.
<i>T. sovieticum</i> / <i>T. xsovieticum</i> Zhebrak	+			+			п. советська [20, 23]	п. радянська	<i>Soviet</i> , <i>-icum</i> – що належить до. 3 бувшого Ра- дянського Союзу.
<i>T. sovieticum</i> subsp. <i>fungicidum</i> (Zhuk.) N.P.Gontsch.				+				п. грибобійна або фунгі- цидна	див. <i>T. xfungicidum</i>

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. spelta</i> L.*		+	+		+	+		полби (справжні полби) [8], п. полба, справжня полба [12], п. спельта [19, 20, 21, 28], п. спельта (справжня полба) [9], п. спельта або справжня полба [23], спельта [26, 29, 30, 31], справжня полба [11]	п. спельта	<i>spelta</i> (д. сакс.) – спельта (полба), вид пшениці.
<i>T. spelta</i> subsp. <i>kuckuckianum</i> Gökgoğ			+					підвид азійської спельти [21]	п. Куккукова	на честь Германа Куккука [Herzmann Kuckuck (нім.)], німецького вченого. - <i>ianum</i> – суфікс - <i>an</i> у видовому епітеті, утвореному від власного імені, указує на те, що це прикметник.
* <i>T. spelta</i> subsp. <i>spelta</i>			+					підвид європейської спельти [21]	п. спельта	див. <i>T. spelta</i>
<i>T. spelta</i> subsp. <i>tibetanum</i> (Q.Q.Shao) N.P.Gontsch.					+				п. тибетська	див. <i>T. aestivum</i> subsp. <i>tibeticum</i>
<i>T. spelta</i> subsp. <i>yunnanense</i> (King ex S.L.Chen) N.P.Gontsch.					+				п. юннанська	див. <i>T. aestivum</i> subsp. <i>yunnanense</i>
* <i>T. sphaerococcum</i> Percival			+		+			круглозерна пшениця північної Індії [11], п. круглозерна [21, 26], п. круглозерна або індійська карликова [23], п. сферококум (індійська круглозерна) [9], п. шарозерна [19, 28, 29, 30]	п. кулясто-зерна	<i>sphaera</i> (грец.) – сфера, куля, <i>kokk</i> – зерно, зернято. Зерна кулястої форми.
<i>T. xteres</i> H.R.Jiang & H.S.Kung						+			п. циліндрична	<i>teres</i> (лат.) – циліндричний. Колоски циліндричні.
<i>T. xtimococcum</i> Kostov						+	+		п. тимозерна	гібрид <i>T. timorheevii</i> × <i>T. molossicum</i> . Сполучення частин видових епітетів батьківських видів (див. <i>T. timorheevii</i> , <i>T. molossicum</i>).
<i>T. timorheevii</i> (Zhuk.) Zhuk.		+	+	+	+	+		зандурі, челта-зандурі [26], п. Тимофєєва [12, 28], п. Тимофєєва [29], п. Тимофєєва (або сорнопольова) [9], п. Тимофєєва або зандурі [21], п. Тимофєєва, зандурі, челтазандурі [20], п. Тимофєєва [30] Тимофєєва п. [11]	п. Тимофєєва	на честь Миколи Тимофєєва (1889–1969), радянського вченого.
<i>T. timorheevii</i> subsp. <i>armeniacum</i> (Jakubz.) van Slageren				+			+		п. вірменська	<i>armenia</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З Вірменії.
<i>T. timorheevii</i> subsp. <i>militinae</i> (Zhuk. & Miguš.) Valdés & H.Scholz					+				п. Мілітіні	див. <i>T. militinae</i>
<i>T. timorheevii</i> subsp. <i>timorheevii</i>				+			+		п. Тимофєєва	див. <i>T. timorheevii</i>
<i>T. turanicum</i> Jakubz.		+	+	+	+			п. туранська [20, 21, 23, 28, 29, 30]	п. туранська	<i>Turan</i> , <i>-icum</i> – що належить до. З Турану (давня назва регіону Центральної Азії на схід від річки Амудар'ї).
<i>T. xturgidovillosum</i> Tschermak						+			п. роздутоволохата	Сполучення видового епітету одного з батьківських видів (див. <i>T. turgidum</i>) з <i>vili</i> (лат.) – довгі товсті волоски, <i>-osa</i> – ясність. Рослина повністю вкрита довгими волосками – волохата.

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
<i>T. turgidum</i> Steud.	+	+	+	+	+	+	англійська п. [7], англійські пшениці [8], п. тургідум [11, 26, 29, 30], п. тургідум (тучна, роздута, англійська) [21], п. тургідум або англійська [9], п. тургідум, п. тучна [28], п. тучна [20], п. тучна або англійська [12, 23]	п. роздута	<i>turgidum</i> (лат.) – роздутий. З роздутими колосковими лусками.
* <i>T. turgidum</i> subsp. <i>carthlicum</i> (Nevski) Yan ex P.C. Kuo			+			+		п. карлійська	див. <i>T. carthlicum</i>
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>dicoccooides</i> (Körn. ex Asch. & Graebn.) Thell.			+			+		п. двозерно-подібна	див. <i>T. dicoccooides</i>
* <i>T. turgidum</i> subsp. <i>dicosson</i> (Schrank) Thell.			+			+		п. двозернянка	див. <i>T. dicosson</i>
* <i>T. turgidum</i> subsp. <i>durum</i> (Desf.) Husn.			+			+		п. тверда	див. <i>T. durum</i>
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>georgicum</i> (Dekapr. & Menabde) Mac Key ex Hanelt			+					п. грузинська	<i>Georgia</i> , -ісім – що належить до 3 Грузії. (Georgia – назва країни на латинській та інших мовах).
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>jakubzineri</i> (Udachin & Shakhm.) Udachin & Shakhm.					+			п. якубци-нера	див. <i>T. jakubzineri</i>
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>palaeocolchicum</i> (Menabde) A.Löve & D.Löve						+		п. давньохолхидська	<i>παλιός</i> (грец.) – давній, <i>Colchis</i> , <i>ісім</i> – що належить до 3 давньої Колхіди [Колхис (грец.), <i>Colchis</i> (лат.)], західний регіон сучасної Грузії.
* <i>T. turgidum</i> subsp. <i>potanicum</i> (L.) Thell.			+			+		п. польська	див. <i>T. potanicum</i>
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>turanicum</i> (Jakubz.) A.Löve & D.Löve			+			+		п. туранська	див. <i>T. turanicum</i>
<i>T. turgidum</i> subsp. <i>turgidum</i>			+			+		п. роздута	див. <i>T. turgidum</i>
<i>T. urartu</i> Thumanjan ex Gandilyan	+	+	+	+	+	+	дика однозернянка Урарту [26], п. Урарту [20, 21, 23], п. урарту [29, 30], п. Урарту, дика однозернянка Урарту [28]		Урарту (ассир.) – Урарту, назва стародавньої держави та географічний регіон довкола озера Ван у Східній Анатолії.
<i>T. vavilovii</i> Jakubz.		+		+		+	п. Вавилова [20, 23], п. вавилова [29], п. вавилова [30], п. Вавилова (п. ванська) [21], п. Вавилова, п. ванська [28]	п. Вавилова	на честь Миколи Вавилова (1887–1942), радянського вченого.
<i>T. zhukovskiyi</i> Menabde & Erićzjan		+	+	+	+	+	зандурі гексаплоїдна [26], п. Жуковського [29, 30]	п. Жуковського	на честь Петра Жуковського (1888–1975), радянського вченого.

Примітки: ассир. – ассирійська, вірм. – вірменська, грец. – грецька, груз. – грузинська, д.сакс. – давньосаксонська, лат. – латинська, нім. – німецька, п. – пшениця, тур. – турецька, фр. – французька, яп. – японська.

* ті, що культивують в Україні (на дослідних ділянках можуть траплятися рослини й інших таксонів пшениці).

** ті, що трапляються в природній флорі України.

T. dicoccum, *T. ispahanicum*, *T. karamyshevii*, *T. spelta* часто застосовують слово *полба* як родову назву замість слова *пшениця*. У системі наукових назв таксонів це є неприйнятним, оскільки єдиною правильною назвою роду *Triticum* є *пшениця*.

Латинські наукові назви видів є біноменами, тобто складаються з родової назви і видового епітету, наприклад *Triticum aestivum*. Окрім таких біномінальних (бінарних) комбінацій назви таксонів можуть мати вид триніомінальних комбінацій, коли після біномена (родової назви з видовим епітетом) далі йде епітет внутрішньовидового рангу, наприклад, підвиду або різновиду. Триніомінальні комбінації українською є громіздкими, тому їх варто застосовувати за потреби тільки для назв різновидів (ст. 7.5). Латинські назви підвидів перекладаємо біноменами: *Triticum aestivum* subsp. *tibeticum* – *пшениця тибетська*. У випадку з *Triticum* така система передавання назв виявляється гнучкою і зручною. Незважаючи на таксономічні зміни і неоднакові трактування обсягів виду різними систематиками, українські назви основних таксонів пшениці залишаються незмінними, що беззаперечно є зручним для практиків. Так, назва *пшениця тверда* відповідає як *T. durum* у системі Дорофєєва та ін. [21], так і *T. turgidum* subsp. *durum* у системі МакКі [22]. Побіжно це розв'язує ще одну проблему, коли одним з аргументів різного трактування обсягів виду було те, що біномени легше запам'ятовувати ніж триніомени [36].

Епітети, що утворені від власних імен, залежно від того чи є вони іменниками в родовому відмінку і мають закінчення *-ii* або прикметниками із суфіксом *-an-*, перекладають, відповідно, іменниками або присвійними прикметниками (ст. 7.3). Тому епітет *vavilovii* перекладаємо іменником – *Вавилова*, а *vavilovianum* – прикметником, як *Вавиловська*.

Старовинні латинізовані топоніми, зазвичай, перекладають сучасними відповідниками. У разі парних назв, які позначають ті ж самі місцевості, їх перекладають по-різному (ст. 7.4), наприклад *abyssinicum* – *aethiopicum* (*абіссинська* – *єфіопська*), *persicum* – *iranicum* (*перська* – *іранська*). Назви, запозичені з місцевих мов, транскрибуємо (порада 7Б1, прикл. 8): *tacha* – *маха*, *spelta* – *спельта*, *taoudar* – *таудар*.

Аналіз перекладених назв виявив низку недоречностей, як-от *пшениця пальмова* (від *T. palmovae*), *пшениця петропавловська* (від *T. petropavlovskiyi*) через помилкове трактування етимології; написання епітетів, утво-

рених від прізвищ, з малої літери, як-от *пшениця жуковського*, *пшениця синської*; росіянізми через запозичення українських назв не з першоджерел, а через посередництво російської мови, як-от *пшениця шарозерна* (*T. sphaerococcum*); порушення правописних правил щодо вживання літер *i/u*, як-от *пшениця вавилова*, *пшениця тімофєєва* тощо. Назви сортів – *арнаутка*, *белотурка* (*T. durum*) чи назви культур – *тверді пшениці* (*T. durum*) не можуть бути видовими назвами. Згідно з етимологією виправлено назву *T. carthlicum*. Невський [12], який описав цей вид, утворив латинський епітет від назви регіону Картлі [37]. Натомість російську назву *пшеница карталійская*, він утворив від топоніма Карталінія, що різниться як від оригінальної грузинської назви місцевості, так і від латинського епітета. Правильним відтворенням латинського епітету українською буде *пшениця картлійська* [38].

Для одного з видів тетраплоїдних пшениць різні автори застосовують назву *T. dicoccon* [20], *T. turgidum* subsp. *dicoccon* [22, 24, 25] або *T. dicoccum* [21, 23]. У першому випадку видовий/підвидовий епітет є іменником і назва перекладається як *пшениця двозернянка*, у другому – це прикметник, тому назва перекладається як *пшениця двозерна*. Наслідком дискусії [14, 23, 39, 40] щодо того, яка назва є легітимною, став висновок, що для таксона підвидового рівня варто застосовувати назву *T. turgidum* subsp. *dicoccum* (Schrank ex Schübl.) Thell. – *пшениця двозерна*. Назву *T. dicoccon* Schrank запропоновано видалити, а на видовому рівні замість неї використовувати не *T. dicoccum* Schrank ex Schübl., а пріоритетну *T. farrum* Bayle-Bar. – *пшениця фаро*.

Латинські назви таксонів регулює Міжнародний кодекс номенклатури для водоростей, грибів та рослин (МКН, або ICN) [41]. Згідно зі ст. 60.1 через орфографічну помилку назву *T. soveticum*, яку дав Антон Жебрак [42], потрібно виправити на *T. sovieticum*. Згідно зі ст. 32.2, якщо назви було дійсно оприлюднено, але з неправильними латинськими закінченнями, то їх виправляють не змінюючи прізвища автора. Тому дві інші назви *T. edwardii* і *T. borisovi*, які Антон Жебрак дав синтезованим ним гібридам потребують виправлення. Вони, згідно зі ст. 60.8(b) повинні мати закінчення *-ii*, відповідно, *T. edwardii* і *T. borisovii*. Вірогідно автор утворив обидві назви на честь своїх синів – Едуарда і Бориса. Навіть якщо це й так, остання назва перекладається з латинської як *пшениця Борисова*, а не *пшениця Бориса*, бо оригінальну

авторську назву не можна змінювати (ст. 60.1). Тому написання *T. borisii* [23, с. 381, 522] є неправильним.

Зауваження Гончарова [14, 23], що в назвах таксонів прізвище Мас Кеу слід писати як Маскеу, є помилковим. Ст. 60С.4(а) рекомендує стягнуте написання маскеу для видових епітетів, а не в цитуваннях автора. Сам Джеймс Мак-Кі [22] не відступив від оригінального написання свого прізвища в назвах таксонів, що описував. Тому потрібно приймати написання Мас Кеу, яке застосовував сам автор (порада 46В.1). Саме таке написання включено до бази IPNI [43] як стандартне (порада 46А.4 прим.1).

Деякі види пшениці мають синонімічну назву *полба*: азійська, араратська, близькосхідна, вірменська, волзька, дика, європейська, здичавіла, ісфаганська, колхідська, справжня. Місцеві назви *діка*, *зандурі*, *емер*, *маха*, *оркіш*, *спельта*, *таудар* використовують як назви культур, видів або видові епітети. Широко вживають назви *однозернянка* та *двозернянка*. Пшениці позначали також сортовими назвами *арнаутка*, *банатка*, *білотурка*, *гирка*, *кубанка*, *полтавка*, *сандомірка* тощо.

У таблиці 1, окрім назв, що входять до системи ботанічної номенклатури, є назви, що належать до системи агробіологічної номенклатури, а також гібридні між цими двома системами найменувань назви. Так, прикладами ботанічних назв є *пшениця літня*, *пшениця тверда*, *пшениця здута* тощо. Агробіологічна номенклатура оперує насамперед назвами культур: *м'яка пшениця*, *тверда пшениця*, *озима пшениця* тощо. Розмежування між цими групами назв полягає у прямому або зворотному порядку слів. Недотримання цього правила призводить до плутанини.

В українській мові порядок слів вважається вільним, але домінує прямий порядок слів за якого прикметник передує іменнику. Такий порядок слів вважається нейтральним і є характерним для офіційно-ділового та наукового стилів, тобто «тверда пшениця» (назва зернової культури), «зелена трава», «високий урожай» тощо. Прикметник ставиться після іменника, якщо необхідно виділити ознаку. Непрямий порядок слів частіше трапляється в розмовному та художньому стилях [44], наприклад, «трава зелена», «урожай високий». Порядок слів визначає синтаксичну функцію прикметника, який у препозиції до підмета є означенням, у постпозиції – іменною частиною складеного присудка, наприклад, «зелена трава» – «трава зелена» [45]. Зміну порядку слів у реченні найчастіше використовують у худож-

ньому стилі як експресивно-стилістичний засіб [46]. При кількох неоднорідних означеннях, виражених якісним і відносним прикметниками, першим ставиться якісний прикметник, а другим – відносний, як такий, що виражає суттєвішу чи постійну ознаку. Якщо іменнику передують два відносних прикметника, що є неоднорідними означеннями, то першим ставиться прикметник, що виражає більш вузьке поняття [44], тому пишемо «озима м'яка пшениця».

Постпозицію узгодженого означення щодо іменника використовують у термінах і назвах товарів при класифікації об'єктів, що входять у загальний клас, зокрема в наукових видових назвах рослин. Іменник при цьому означає родову поняття, прикметник – видову ознаку, наприклад у наукових назвах видів «пшениця тверда», «тонконіг лучний», «яблуня домашня». У цих прикладах постпозиція прикметника не має експресивно-стилістичного забарвлення і є прикметою наукового стилю [44]. Порухення правил розташування членів речення може спричинити двозначність висловлювання. Так, наприклад, назви «пшениця тверда» і «тверда пшениця» стосуються різних понять, перша – це назва культури, друга – еквівалент латинської видової назви *T. durum*.

У післявоєнному енциклопедичному посібнику по сільському господарству [47] наведено назви зернових хлібних культур, наприклад: в «Україні вирощують два види пшениці: м'яку і тверду... М'яка пшениця має багато озимих і ярих форм... Тверді пшениці у нас бувають тільки ярі... Поділ пшениць на озимі і ярі має агротехнічне і господарське значення... З ярих пшениць у нас культивують два види – тверді і м'які». Саме такі словосполучення – «озима пшениця», «яра пшениця», а також «гілляста пшениця», «двозерна пшениця» фіксує академічний словник української мови [48]. Назви культур «озима пшениця», «яра пшениця», які відповідають нормам української мови, були прийняті в довідниках по сортовому районуванню протягом 1958–1975 рр. [49, 50]. З невідомих причин, починаючи з 1977 року в цих довідниках прикметник поміняли місцями з іменником [51]. При цьому у вступній частині довідників правильне написання назв культур – прикметник-іменник зберігалось ще упродовж дванадцяти років. Цікаво, що подібна не обґрунтована інверсія в назвах зернових культур згодом відбулася і закріпилася також у каталогах районуваних сортів, що видавалися російською мовою Державною комісією по сортовипробу-

ванню сільськогосподарських культур при МСГ СРСР, але пізніше ніж в Україні – у 1983–1985 рр. [52, 53].

З початком ведення Реєстру сортів рослин проблемна ситуація набула нових рис. Хоча до Реєстру сортів заносять сорти певних ботаничних таксонів, наприклад *T. aestivum*, *T. durum*, замість біноміналів – видових назв українською запровадили триномінали – *пшениця м'яка озима*, *пшениця м'яка яра*, *пшениця тверда озима*, *пшениця тверда яра* [54]. Оскільки агрономи надають невинуватеної ваги Реєстру сортів рослин, як взірцевому довідниковому виданню, такі найменування культур, що розхитують норми української мови, стали масово потрапляти до наукових публікацій, включно з дисертаційними працями, де неправильне застосування назв останнім часом набуло загрозливих обсягів.

Нині в Державному реєстрі сортів рослин [19] прийнято написання таксонів латинською, українською та англійською мовами:

T. aestivum – *пшениця м'яка (озима)* – *Soft Wheat (Winter)*;

T. aestivum – *пшениця м'яка (яра)* – *Soft Wheat (Spring)*;

T. aestivum – *пшениця м'яка (дворучка)* – *Soft Wheat (spring and winter compatible)*;

T. durum – *пшениця тверда (озима)* – *Durum Wheat (Winter)*;

T. durum – *пшениця тверда (яра)* – *Durum Wheat (Spring)*;

Окрім пшениці літньої і твердої до Державного реєстру сортів рослин України занесено сорти ще декількох інших видів і цей перелік буде збільшуватися. Новими таксонами є:

T. sphaerococcum – *пшениця шарозерна* – *Round-grained wheat*;

T. spelta – *пшениця спельта (озима)* – *Spelt, Dinkel Wheat, Hulled Wheat*;

T. dicoccum – *пшениця полба звичайна* – *Emmer Wheat, Hulled Wheat*.

Назви останніх таксонів, начебто відповідають правилам ботаничної номенклатури, але маємо невідповідний переклад епітету *sphaerococcum* та триномінальну назва для *T. dicoccum* утворену в спосіб, коли видовий епітет написано у формі видової назви.

До вітчизняної «Методики проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність» [55] входять декілька методик для різних таксонів пшениці, латинські назви яких узяті з контроверсійних систем: морфологічної [21] та генетичної [22]. По-перше, варто дотримуватися якоїсь однієї системи класифікації, по-друге – привести українські назви у відповідність до авторської латини [56].

Проте загальна ситуація в сільськогосподарській спільноті щодо правильного вживання термінів, незважаючи на певну неузгодженість і суперечливість, є обнадійливою. У провідних установах країни, де досліджують зернові, назви культур, зазвичай, відповідають нормам української літературної мови [57–61]. Правильно вжито назви також в новітньому ДСТУ [62], де латинські назви видів поєднано з українськими назвами культур.

Як зазначалося вище, у термінах-словополюках застосовують прямий порядок слів, де прикметник передє іменнику, наприклад, «озима пшениця». Щодо зворотнього порядку слів у назвах рослин, то його застосовують, окрім ботаничних назв таксонів, також у додатках, зокрема в алфавітних покажчиках [63]. Це робиться для зручності користувачів та для того, щоб виділити змістовну важливість терміну-словосполучення, коли на перше місце ставлять опорне слово словосполучення, наприклад «пшениця» із залежними від нього словами – «озима», «яра».

Висновки

Унаслідок опрацювання етимології упорядковано українські наукові назви основних таксонів пшениці (під *Triticum*), які відповідають оригінальним латинським назвам, що регулюються Міжнародним кодексом номенклатури для водоростей, грибів та рослин. Поряд з ботаничною номенклатурою існує агробіологічна система назв сільськогосподарських рослин, яка менш логічна, бо складалася стихійно. У неорганізованій системі назв сільськогосподарських рослин використовують суміш ботаничних назв таксонів та назв культур, які інколи тією чи іншою мірою збігаються. Назви культур та назви таксонів різняться між собою, відповідно, прямим та зворотнім порядком слів. Помилкове чи неусвідомлене заміщення одних назв іншими та нехтування правилами української мови призводить до небажаної плутанини. Її можна подолати на основі чіткого дотримання норм літературної української мови та Правил номенклатури, таксономії та культотомії рослин.

Використана література

- Christenhusz M. J. M., Byng J. W. The number of known plant species in the world and its annual increase. *Phytotaxa*. 2016. Vol. 261, No. 3. P. 201–217. doi: 10.11646/phytotaxa.261.3.1
- FAOSTAT / Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>
- Linnaeus C. *Species Plantarum*. Vol. 1. Stockholm : L. Salvius, 1753. 560 p.
- Linnaeus C. *Species Plantarum*. Ed. 2. Vol. 1. Stockholm : L. Salvius, 1762. 560 p.

5. Linnaeus C. *Systema Vegetabilium*. Ed. 13. Gottingen ; Gotha : J. C. Dietrich, 1774. 844 p.
6. Bauhin C. *Pinax theatri botanici*. Basel : J. Regis, 1671. 535 p.
7. Шмальгаузен И. Флора Юго-Западной России. Киев : С. В. Кульженко, 1886. 783 с.
8. Фляксбергер К. А. Определитель настоящих хлебов. Петроград : Новая деревня, 1922. 120 с.
9. Фляксбергер К. А. Пшеница – род *Triticum* L. рг. р. *Культурная флора СССР. Т. 1. Хлебные злаки. Пшеница*. Москва ; Ленинград : Гос. изд-во совх. и колх. л-ры, 1935. С. 17–434.
10. Цвелев Н. Н. О вкладе Сергея Арсеньевича Невского в систематику растений. *Бот. журн.* 1970. Т. 55, № 8. С. 1199–1204.
11. Вавилов Н. И. Мировые ресурсы хлебных злаков, зерновых бобовых, льна и их использование в селекции. Пшеница. Москва ; Ленинград : Наука, 1964. 123 с.
12. Невский С. А. Род 202. Пшеница – *Triticum* L. *Флора СССР* / В. Л. Комаров (гл. ред.). Ленинград : Изд-во АН СССР, 1934. Т. 2. С. 675–688.
13. Завадский К. М. Вид и видообразование. Ленинград : Наука, 1967. 404 с.
14. Goncharov N. P. Genus *Triticum* L. taxonomy: the present and the future. *Plant Syst. Evol.* 2011. Vol. 295, Iss. 1. P. 1–11. doi: 10.1007/s00606-011-0480-9
15. Лавренко Е. М. Рід *Triticum* L. – Пшениця. *Флора УРСР* / Е. І. Бордзіловський (гол. ред.). Київ : Вид-во АН УРСР, 1940. Т. 2. С. 371–373.
16. Прокундин Ю. Н. Пшеница – *Triticum* L. *Злаки України* / Ю. Н. Прокундин, А. Г. Вовк, О. А. Петрова и др. Киев : Наук. думка, 1977. С. 99–100.
17. Прокундин Ю. Н. Пшеница (Пшениця) – *Triticum* L. *Определитель высших растений Украины* / Ю. Н. Прокундин (отв. ред.). Киев : Наук. думка, 1987. с. 439.
18. Зиман С. М., Дідух Я. П., Гродзинський Д. М. та ін. Тривимний словник назв судинних рослин флори України. Київ : Фітосоціоцентр, 2008. 319 с.
19. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні на 2019 р. URL: <http://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>.
20. Цвелев Н. Н. Злаки СССР. Ленинград : Наука, 1976. 788 с.
21. Дорофеев В. Ф., Филатенко А. А., Мигушова Э. Ф. и др. Пшеница. *Культурная флора СССР. 2-е изд.* Ленинград : Колос, 1979. Т. 1. 347 с.
22. Mac Key J. Wheat: its concept, evolution, and taxonomy (Durum Wheat). *Durum Wheat Breeding. Current Approaches and Future Strategies* / C. Rojo, M. Nachit, N. Di Fonzo et al. (Eds.). Binghamton, NY : Food Product Press, 2005. Vol. 1. P. 3–61.
23. Гончаров Н. П. Сравнительная генетика пшениц и их сородичей. 2-е изд. Новосибирск : Гео, 2012. 523 с.
24. *Triticum*. *The Plant List* [Version 1.1 (2013)]. URL: <http://theplantlist.org/tpl1.1/search?q=triticum>
25. Species of *Triticum*. *Germplasm Resources Information Network (GRIN-Taxonomy)*. National Germplasm Resources Laboratory, Beltsville, Maryland. 2020. URL: npgsweb.ars-grin.gov/gringlobal/taxonomylist.aspx?category=species&type=genus&value=Triticum&id=12442
26. Жуковский П. М. Культурные растения и их сородичи. 3-е изд. Ленинград : Колос, 1971. 751 с.
27. Цвелев Н. Н. Злаки СССР. Ленинград : Наука, 1976. 788 с.
28. Определитель пшеницы (методические указания) / сост. : В. Ф. Дорофеев, А. А. Филатенко, Э. Ф. Мигушова. Ленинград : ВИР, 1980. 105 с.
29. Шелепов В. В., Чебаков Н. П., Вергунов В. А., Кочмарский В. С. Пшеница: история, морфология, биология, селекция. Мироновка : Мироновская тип., 2009. 575 с.
30. Пшениця: Систематика і походження. *Спеціальна селекція польових культур: курс лекцій для підготовки бакалаврів з спеціальності «Селекція і генетика»*. 2016–2019. URL: <http://um.co.ua/4/4-7/4-78952.html>
31. Гордієнко Г. Історія культурних рослин. Мюнхен : Український технічно-господарський інститут, 1970. 387 с.
32. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ : Академія, 2007. 359 с.
33. Кочан І. М. Варіанти і синонімічні терміни з міжнародними компонентами. *Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер. «Проблеми укр. термінології»*. 2008. № 620. С. 14–19.
34. Онуфрієнко Г. Науковий стиль української мови. 2-е вид. Київ : Центр учбової літ-ри, 2009. 390.
35. Меженський В. М. До питання впорядкування українських назв рослин. Повідомлення 10. Правила номенклатури, таксономії та культономії рослин. *Plant Var. Stud. Prot.* 2018. Т. 14, № 1. С. 28–44. doi: 10.21498/2518-1017.14.1.2018.126502
36. Barkworth M. E., von Bothmer R. Scientific Names in the *Triticeae*. *Genetics and Genomics of the Triticeae* / C. Feuillet, G. J. Muehlbauer (Eds.). Dordrecht ; Heidelberg ; London ; New York : Springer Science + Business Media, LLC, 2009. P. 3–30. doi: 10.1007/978-0-387-77489-3_1
37. Невский С. А. К вопросу о системе рода *Triticum* L. По поводу критики обработки рода *Triticum* во Флоре СССР, Том. 2, 1934. *Советская ботаника*. 1935. № 6. С. 120–128.
38. Меженський В. М., Якубенко Н. Б. Уточнення української назви пшениці картлійської (*Triticum carthlicum* Nevski). *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (7 червня 2019 р., м. Київ). Вінниця : Нілан-ЛТД, 2019. С. 138–139.
39. Hammer K., Filatenko A. A., Pistrick K. Taxonomic remarks on *Triticum* L. and *xTriticoceale* Wittm. *Genet. Resour. Crop Evol.* 2011. Vol. 58, No. 3. P. 3–10. doi: 10.1007/s10722-010-9590-4
40. van Slageren M. W., Payne T. Concepts and nomenclature of the Farro wheats, with special reference to Emmer, *Triticum turgidum* subsp. *dicoccum* (Poaceae). *Kew Bull.* 2013. Vol. 68, No. 3. P. 477–494. doi: 10.1007/s12225-013-9459-8
41. International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Shenzhen Code) adopted by the Nineteenth International Botanical Congress Shenzhen, China, July 2017 / N. J. Turland, J. H. Wiersema, F. R. Barrie et al. (Eds.). *Regnum Vegetabile*. Glashütten : Koeltz Botanical Books, 2018. Vol. 159. 254 p. doi: 10.12705/Code.2018
42. Жебрак А. Р. Синтез новых видов пшениц. Москва : Сельхозгиз, 1944. 55 с. (Труды Московской с.-х. акад. им. К. А. Тимирязева; Т. 6, Вып. : Генетика)
43. International Plant Names Index (IPNI). URL: <https://www.ipni.org/>
44. Волкотруб Г. Й. Стилістика ділової мови. Київ : МАУП, 2002. 207 с.
45. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2004. 406 с.
46. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови. Київ : Академія, 2010. 380 с.
47. Посібник по сільському господарству / гол. ред. В. Ф. Старченко. Київ ; Харків : Держсільгоспвидав УРСР, 1946. Кн. 1. 1269 с.
48. Словник української мови : в 11 т. Т. 8. / гол. ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1977. 927 с.
49. Сортове районування сільськогосподарських культур на 1958 по областях та зонах Української РСР. Київ : Держсільгоспвидав УРСР, 1958. 112 с.
50. Районовані сорти сільськогосподарських культур по Українській РСР на 1976 рік. Київ : Урожай, 1975. 206 с.
51. Районовані сорти сільськогосподарських культур по Українській РСР на 1977 рік. Київ : Урожай, 1976. 208 с.
52. Каталог впервые предлагаемых к районированию с 1984 года сортов сельскохозяйственных культур и других возделываемых растений. Москва, 1983. 132 с.
53. Каталог впервые предлагаемых к районированию с 1986 года сортов сельскохозяйственных культур и других возделываемых растений. Москва, 1985. 119 с.
54. Реєстр сортів рослин України на 2001 рік. Київ : Алефа, 2001. 139 с.
55. Методика проведення експертизи сортів рослин групи зернових на відмінність, однорідність і стабільність / за ред. С. О. Качик. 2-ге вид., випр. і доп. Вінниця, 2016. 164 с. URL: <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c8618dbe.pdf>

56. Меженський В. М., Костенко Н. П., Лікар С. П. Гармонізація назв видів пшениці (*Triticum* L.) в методиці проведення експертизи на ВОС. *Світові рослинні ресурси: стан та перспективи розвитку* : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (7 червня 2019 р., м. Київ). Вінниця : Нілан-ЛТД, 2019. С. 135–137. URL: <http://confer.uiesr.sops.gov.ua/uiesr2019/paper/view/18267/10172>
57. Каталог зразків пшениці за господарсько-цінними ознаками з колекції Національного центру генетичних ресурсів рослин України. Харків, 2009. 59 с.
58. Каталог нових сортів і гібридів польових культур селекції інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва УААН. Харків, 2009. 81 с.
59. Каталог сортів і гібридів зернових, олійних культур Селекційно-генетичного інституту. Одеса, 2007. 103 с.
60. Каталог сортів та гібридів ДУ Інститут сільського господарства степової зони України. Дніпропетровськ, 2016. 109 с.
61. Каталог сортів ярої пшениці селекції Інституту рослинництва імені В. Я. Юр'єва. Харків, 2004. 21 с.
62. Пшениця. Технічні умови : ДСТУ 3768:2019. [Чинний від 10.06.2019]. Київ : Держспоживстандарт України, 2019. 18 с.
63. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять : ДСТУ 3966:2009. [Чинний від 01.07.2010]. Київ : Держспоживстандарт України, 2010. 34 с.
- ## References
- Christenhusz, M. J. M., & Byng, J. W. (2016). The number of known plants species in the world and its annual increase. *Phytotaxa*, 261(3), 201–217. doi: 10.11646/phytotaxa.261.3.1
 - FAOSTAT / Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC>
 - Linnaeus, C. (1753). *Species Plantarum*. Vol. 1. Stockholm: L. Salvius.
 - Linnaeus, C. *Species Plantarum*. Vol. 1. (1762). (2 ed.). Stockholm: L. Salvius.
 - Linnaeus, C. *Systema Vegetabilium* (1774). Ed. 13. Gottingen; Gotha: J. C. Dietrich.
 - Bauhin, C. (1671). *Pinax theatri botanici*. Basel: J. Regis.
 - Shmalgauzen, I. (1886). *Flora Yugo-Zapadnoy Rossii* [Flora of Southwest Russia]. Kyiv: S. V. Kulzhenko. [in Russian]
 - Flyaksberger, K. A. (1922). *Opredelitel nastoyashchikh khlebov* [Key to true cereals]. Petrograd: Novaya Derevnnya. [in Russian]
 - Flyaksberger, K. A. (1935). Wheat – genus *Triticum* L. pr. p. In *Kulturnaya flora SSSR. Tom 1. Khlebnye zlaki. Pshenitsa* [The cultural flora of the USSR. Vol. 1. Cereals. Wheat]. Moscow; Leningrad: Gosselkhozizdat [in Russian]
 - Tsvelev, N. N. (1970). On the contribution of Sergei Arsen'evich Nevsky to plant taxonomy. *Botaničeskij Zhurnal* [Botanical Journal], 55(8), 1199–1204. [in Russian]
 - Vavilov, N. I. (1964). *Mirovye resursy khelbnykh zlakov, zernovykh bobovykh, lna i ikh ispolzovanie v seleksii. Pshenitsa* [World resources of cereals, legumes, flax and their use in breeding. Wheat]. Moscow; Leningrad: Nauka. [in Russian]
 - Nevskiy, S. A. (1934). Genus 202. Wheat – *Triticum* L. In V. L. Komarov (Ed.), *Flora SSSR* [Flora of the USSR] (Vol. 2, pp. 675–688). Leningrad: Izdatelstvo AN SSSR. [in Russian]
 - Zavadskiy, K. M. (1967). *Vid i vidoobrazovanie* [Species and Speciation]. Leningrad: Nauka. [in Russian]
 - Goncharov, N. P. (2011). Genus *Triticum* L. taxonomy: the present and the future. *Plant Syst. Evol.*, 295(1), 1–11. doi: 10.1007/s00606-011-0480-9
 - Lavrenko, Ye. M. (1940). Genus *Triticum* L. – Wheat. In Ye. I. Bordzilovskiy (Ed.), *Flora URSR* [Flora USSR] (Vol. 2, pp. 371–373). Kyiv: Vydavnytstvo AN URSR. [in Ukrainian]
 - Prokundin, Yu. N. (1977). Wheat – *Triticum* L. In Yu. N. Prokundin, A. G. Vovk, O. A. Petrova. *Zlaki Ukrainy* [Cereals of Ukraine] (pp. 99–100). Kyiv: Naukova dumka. [in Russian]
 - Prokundin, Yu. N. (1987). Wheat – *Triticum* L. In Yu. N. Prokundin (Ed.), *Opredelitel vysshikh rasteniy Ukrainy* [Identification Guide to Higher Plants of Ukraine] (p. 439). Kyiv: Naukova dumka. [in Russian]
 - Zyman, S. M., Didukh, Ya. P., Hrodzynskiy, D. M., Fedoronchuk, M. M., & Bulakh, O. V. (2008). *Trymovnyi slovnnyk nazv sudynnykh roslyn flory Ukrainy* [A three-language dictionary of the names of vascular plants in the flora of Ukraine]. Kyiv: Fitosotsiotsentr. [in Ukrainian]
 - Derzhavnyi reestr sortov roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini na 2019 r.* [State Register of Plant Varieties Suitable for Dissemination in Ukraine in 2019]. Retrieved from <http://sops.gov.ua/reestr-sortiv-roslin>. [in Ukrainian]
 - Tzvelev, N. N. (1976). *Zlaki SSSR* [Cereals of the USSR]. Leningrad: Nauka. [in Russian]
 - Dorofeev, V. F., Filatenko, V. F., Migushova, E. F., Udachin, R. A., & Yakubtsiner, M. M. (1979). Wheat. In *Kulturnaya flora SSSR* [Cultural Flora of the USSR] (Vol. 1). Leningrad: Kolos. [in Russian]
 - Mac Key, J. (2005). Wheat: its concept, evolution, and taxonomy (Durum Wheat). In C. Royo, M. Nachit, N. Di Fonzo, J. L. Araus, W. H. Pfeiffer, & G. A. Slafer (Eds.), *Durum Wheat Breeding. Current Approaches and Future Strategies*. (Vol. 1, pp. 3–61). (2nd ed.). Binghamton, NY: Food Product Press.
 - Goncharov, N. P. (2012). *Sravnitel'naya genetika pshenits i ikh sorodichey* [Comparative genetics of wheat and their relatives]. (2nd ed.). Novosibirsk: Geo. [in Russian]
 - Triticum* (n.d.). *The Plant List* [Version 1.1 (2013)]. Retrieved from <http://theplantlist.org/tpl1.1/search?q=triticum>
 - Species of *Triticum*. (2020). *Germplasm Resources Information Network (GRIN-Taxonomy)*. National Germplasm Resources Laboratory, Beltsville, Maryland. Retrieved from npgsweb.ars-grin.gov/gringlobal/taxonomylist.aspx?category=species&type=genus&value=Triticum&id=12442
 - Zhukovskiy, P. M. (1971). *Kulturnye rasteniya i ikh sorodichi* [Cultivated plants and their relatives]. (3th ed.). Leningrad: Kolos. [in Russian]
 - Tzvelev, N. N. (1976). *Zlaki SSSR* [Cereals of the USSR]. Leningrad: Nauka. [in Russian]
 - Dorofeev, V. F., Filatenko, A. A., & Migushova, E. F. (1980). *Opredelitel pshenitsy (metodicheskie ukazaniya)* [Key to wheat (guidelines)]. Leningrad: VIR. [in Russian]
 - Shelepov, V. V., Chebakov, N. P., Vergunov, V. A., & Kochmarskiy, V. S. (2009). *Pshenitsa: istoriya, morfologiya, biologiya, selektsiya* [Wheat: history, morphology, biology, breeding]. Mironivka: Mironovskaya tipografiya. [in Russian]
 - Wheat: Systematics and origin. (2016–2019). In *Spetsialna selektsiia polovykh kultur: kurs lektsii dlia pidhotovky bakalavriv z spetsialnosti "Selektsiia i henetyka"* [Special Breeding of Field Crops: A Lecture Course on the Preparation of Bachelors in the Field of Selection and Genetics]. Retrieved from <http://um.co.ua/4/4-7/4-78952.html> [in Ukrainian]
 - Hordiienko, H. (1970). *Istoriia kulturnykh roslyn* [History of cultivated plants]. Munich: Ukrainskiy tekhnichno-hospodarskiy instytut. [in Ukrainian]
 - Matsko, L. I., & Kravets, L. V. (2007). *Kultura ukraïnskoi fakhovoï movy* [Culture of the Ukrainian professional language]. Kyiv: Akademia [in Ukrainian]
 - Kochan, I. M. (2008). Variants and synonyms of terms with international components. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya «Problemy ukraïnskoi terminologii»* [Herald of L'viv Polytechnic National University "Problems of Ukrainian Terminology"], 620, 14–19. [in Ukrainian]
 - Onufrienko, H. (2009). *Naukovyi styl Ukraïnskoi movy* [Scientific style of the Ukrainian language]. (2nd ed.). Kyiv: Tsentru uchbovoi literatury. [in Ukrainian]
 - Mezhenskyy, V. M. (2018). On streamlining the Ukrainian names of plants. Information 10. Rules of Plant Nomenclature, Taxonomy, and Culonomy. *Plant Var. Stud. Prot.*, 14(1), 28–44. doi: 10.21498/2518-1017.14.1.2018.126502 [in Ukrainian]
 - Barkworth, M. E., & von Bothmer, R. (2009). Scientific Names in the *Triticeae*. In C. Feuillet, & G. J. Muehlbauer (Eds.), *Genetics and Genomics of the Triticeae* (pp. 3–30). Dordrecht; Heidelberg; London; New York: Springer Science + Business Media, LLC. doi: 10.1007/978-0-387-77489-3_1

37. Nevskiy, S. A. (1935). On the question of the genus *Triticum* L. system. Concerning the criticism of the treatment of the genus *Triticum* in Flora of the USSR, Vol. 2, 1934. *Sovetskaya botanika* [Soviet. Bot.], 6, 120–128. [in Russian]
38. Mezhenskiy, V. M., & Yakubenko, N. B. (2019). Clarification of the Ukrainian name of the Kartlian wheat (*Triticum carthlicum* Nevski). In *Svitovi roslynni resursy: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [World plant resources: current state and development prospects: Proc. Int. Applied Research Conf. (pp. 138–139). June 7, 2019, Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://confer.uesr.sops.gov.ua/uiesr2019/paper/viewFile/18268/10173> [in Ukrainian]
39. Hammer, K., Filatenko, A. A., & Pistrick, K. (2011). Taxonomic remarks on *Triticum* L. and *xTriticococale* Wittm. *Genet. Resour. Crop Evol.*, 58(3), 3–10. doi:10.1007/s10722-010-9590-4
40. van Slageren, M. W., & Payne, T. (2013). Concepts and nomenclature of the Farro wheats, with special reference to Emmer, *Triticum turgidum* subsp. *dicoccum* (Poaceae). *Kew Bull.*, 68(3), 477–494. doi: 10.1007/s12225-013-9459-8
41. Turland, N. J., Wiersema, J. H., Barrie, F. R., Greuter, W., Hawksworth, D. L., Herendeen, P. S., ... Gedeon, F. S. (Eds.). (2018). International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants (Shenzhen Code) adopted by the 19th International Botanical Congress Shenzhen, China, July 2017. *Regnum Vegetabile*, 159. Glashütten: Koeltz Botanical Books. doi: 10.12705/Code.2018
42. Zhebrak, A. R. (1944). *Sintez novykh vidov pshenits* [Synthesis of new wheat species]. Moscow: Selgozgziz. [in Russian]
43. *International Plant Names Index (IPNI)*. Retrieved from <https://ipni.org/>
44. Volkotrub, H. Y. (2002). *Stylistyka dilovoi movy* [Business language styling]. Kyiv: MAUP. [in Ukrainian]
45. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademia. [in Ukrainian]
46. Dudyk, P. S., & Prokopchuk, L. V. (2010). *Syntaksys ukrainskoi movy* [Syntax of the Ukrainian language]. Kyiv: Akademia. [in Ukrainian]
47. Starchenko, V. F. (Ed.). (1946). *Posibnyk po silskomu hospodarstvu. Knyha 1* [A guide to agriculture (Book 1)]. Kyiv; Kharkiv: Derzhsilhospvydav URSR. [in Ukrainian]
48. Bilodid, I. K. (Ed.). (1977). *Slovnnyk ukrainskoi movy* [Dictionary of the Ukrainian language]. (Vol. 8). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
49. *Sortove raionuvannia silskohospodarskykh kultur na 1958 po oblastiakh ta zonakh Ukrainskoi RSR* [Variety Zoning of Agricultural Crops by Regions and Zones of the Ukrainian SSR in 1958]. (1958). Kyiv: Derzhsilhospvydav URSR. [in Ukrainian]
50. *Raionovani sorty silskohospodarskykh kultur po Ukrainskii RSR na 1976 rik* [Regionalized Varieties of Agricultural Crops in the Ukrainian SSR for 1976]. (1975). Kyiv: Urozhai [in Ukrainian]
51. *Raionovani sorty silskohospodarskykh kultur po Ukrainskii RSR na 1977 rik*. (1976). [Regionalized Varieties of Agricultural Crops in the Ukrainian SSR for 1977]. Kyiv: Urozhai [in Ukrainian]
52. *Katalog vperve predlagaemykh k rayonirovaniyu s 1984 goda sortov selskokhozyaystvennykh kultur i drugikh vzdelyvaemykh rasteniy* [Catalog varieties of agricultural crops and other cultivated plants the first time proposed for zoning since 1984]. (1983). Moscow: N.p. [in Russian]
53. *Katalog vperve predlagaemykh k rayonirovaniyu s 1986 goda sortov selskokhozyaystvennykh kultur i drugikh vzdelyvaemykh rasteniy* [Catalog varieties of agricultural crops and other cultivated plants the first time proposed for zoning since 1986]. (1985). Moscow: N.p. [in Russian]
54. *Reiestr sortiv roslyn Ukrainy na 2001 rik* [Register of Plant Varieties of Ukraine for 2001]. (2001). Kyiv: Alefa [in Ukrainian]
55. Tkachyk, S. O. (Ed.). (2016). *Metodyka provedennia ekspertyzy sortiv roslyn hrupy zernovykh na vidminnist, odnorodnist i stabilnist* [Guidelines the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability of varieties of plants of the group of cereals]. (2nd ed., rev.). Vinnytsia: Nilan-LTD. Retrieved from <https://sops.gov.ua/uploads/page/5a5f1c8618d8e.pdf> [in Ukrainian]
56. Mezhenskiy, V. M., Kostenko, N. P., & Likar, S. P. (2019). Harmonization of the names of wheat species (*Triticum* L.) in the guideline the conduct of tests for DUS. In *Svitovi roslynni resursy: stan ta perspektyvy rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [World plant resources: current state and development prospects: Proc. Int. Applied Research Conf.] (pp. 135–137). June 7, 2019, Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://confer.uesr.sops.gov.ua/uiesr2019/paper/view/18267/10172> [in Ukrainian]
57. *Kataloh zrazkiv pshenytsi za hospodarsko-tsinnymy oznakamy z kolektzii Natsionalnoho tsentru henetychnykh resursiv roslyn Ukrainy* [Catalog of wheat samples by economic value from the collection of the National Center for Plant Genetic Resources of Ukraine]. (2009). Kharkiv: N.p. [in Ukrainian]
58. *Kataloh novykh sortiv i hibrydiv polovykh kultur selektsii instytutu roslynnystva im. V. Ya. Yurieva UAAN* [Catalog of new varieties and hybrids of field crops of breeding of V. Ya. Yuriev Plant Production Institute of the UAAS]. (2009). Kharkov: N.p. [in Ukrainian]
59. *Kataloh sortiv i hibrydiv zernovykh, oliinykh kultur Seleksiino-henetychnoho instytutu* [Catalog of cereals and oilseeds varieties and hybrids of the Breeding and Genetic Institute]. (2007). Odesa: N.p. [in Ukrainian]
60. *Kataloh sortiv ta hibrydiv DU Instytut silskoho hospodarstva stepovoi zony Ukrainy* [Catalog of varieties and hybrids of the Institute of Agriculture of the steppe zone of Ukraine]. (2016). Dnepropetrovsk: N.p. [in Ukrainian]
61. *Kataloh sortiv yaroj pshenytsi selektsii Instytutu roslynnystva imeni V. Ya. Yurieva* [Catalog of spring wheat varieties of breeding of the V. Ya. Yuriev Plant Production Institute]. (2004). Kharkiv: N.p. [in Ukrainian]
62. *Pshenytsia. Tekhnichni umovy: DSTU 3768:2019* [Wheat. Specifications: State Standart of Ukraine 3768:2019]. (2019). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy. [in Ukrainian]
63. *Zasady i pravyla rozroblannia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat: DSTU 3966:2009* [Principles and rules for developing standards for terms and definitions: State Standart of Ukraine 3966:2009]. (2010). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy. [in Ukrainian]

УДК 633.11: 001.4 (477)

Меженский В. Н.^{1,2} К вопросу упорядочивания украинских названий растений. Сообщение 12. Названия культур и таксонов рода *Triticum* L. // Plant Varieties Studying and Protection. 2020. Т. 16, № 2. С. 119–136. <https://doi.org/10.21498/2518-1017.16.2.2020.209202>

¹Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, ул. Героев Оборона, 15, г. Киев, 03041, Украина, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Украинский институт экспертизы сортов растений, ул. Генерала Родимцева, 15, г. Киев, 03041, Украина

Цель. Анализ практики наименований основных видов и подвидов пшеницы. **Результаты.** Современные системы рода *Triticum* основываются на разных морфологических и генетических критериях, и насчитывают от 7(10) до 27 видов. В Украине культивируют виды (под-

виды): пшеница летняя (*T. aestivum*), пшеница шарозерная (*T. aestivum* subsp. *sphaerococcum*; *T. sphaerococcum*), пшеница плотная (*T. aestivum* subsp. *compactum*, *T. compactum*), пшеница спельта (*T. aestivum* subsp. *spelta*, *T. spelta*), пшеница однозерная (*T. monococcum* L.), пшени-

ца твердая (*T. durum*, *T. turgidum* subsp. *durum*), пшеница карпалійська (*T. carthlicum*, *T. turgidum* subsp. *carthlicum*, *T. persicum*), пшеница польська (*T. polonicum*, *T. turgidum* subsp. *polonicum*) и пшеница двозернянка (*T. turgidum* subsp. *dicoccon*) или пшеница фарро (*T. farrum*, *T. dicoccon*, *T. dicocum*). Рядом с системой ботанических названий существует агробиологическая, которая основывается на названиях культур, однако является менее упорядоченной. Из-за этого один и тот же таксон может иметь более десятка названий, которые применяются разными авторами в агрономии. Одновременно, правильный перевод видового названия *T. aestivum* – пшеница летняя встречается только в одном источнике из четырнадцати проанализированных. Перевод латинских тринималов подвидового уровня украинскими биниминалами сглаживает различия между морфологическими и генетическими системами рода *Triticum*. В научном стиле украинского языка доминирует прямой порядок слов, при котором прилагательное предшествует существительному, за исключением научных видовых названий растений. Это позволяет легко различать названия, которые относят к

разным терминосистемам. «Твердая пшеница» является названием культуры в агробиологической номенклатуре, а «пшеница твердая» это видовое название в ботанической номенклатуре. **Выводы.** Вследствие обработки этимологии упорядочены украинские научные названия основных таксонов пшеницы, которые отвечают оригинальным латинским названиям. В неорганизованной агробиологической системе названий сельскохозяйственных растений используют смесь ботанических названий таксонов и названий культур, которые иногда в той или иной степени совпадают. Названия культур и названия таксонов различаются между собой, соответственно прямым и обратным порядком слов. Ошибочная или неосознанная подмена одних названий другими и пренебрежение к правилам украинского языка приводит к нежелательной путанице. Ее можно преодолеть, соблюдая нормы литературного украинского языка и Правила номенклатуры, таксономии и культономии растений.

Ключевые слова: номенклатура; *Triticum*; пшеница; названия таксонов; названия культур.

UDC 633.11: 001.4 (477)

Mezhenskyj, V. M.^{1,2} (2020). On streaming the Ukrainian names of plants. Information 12. Names of crops and taxa of genus *Triticum* L. *Plant Varieties Studying and Protection*, 16(2), 119–136. <https://doi.org/10.21498/2518-1017.16.2.2020.209202>

¹National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, 15 Heroiv Oborony St., Kyiv, 03041, Ukraine, e-mail: mezh1956@ukr.net

²Ukrainian Institute for Plant Variety Examination, 15 Henerala Rodymytseva St., Kyiv, 03041, Ukraine

Purpose. To analyse the denomination practice of the main species and subspecies of wheat. **Results.** Modern systems of the genus *Triticum* are based on different morphological and genetic criteria, and number from 7(10) to 27 species. The following species and subspecies: common wheat (*T. aestivum*), dwarf wheat (*T. aestivum* subsp. *sphaerococcum*, *T. sphaerococcum*), club wheat (*T. aestivum* subsp. *compactum*, *T. compactum*), spelt (*T. aestivum* subsp. *spelta*, *T. spelta*), einkorn (*T. monococcum* L.), durum (*T. durum*, *T. turgidum* subsp. *durum*), Persian wheat (*T. carthlicum*, *T. turgidum* subsp. *carthlicum*, *T. persicum*), Polish wheat (*T. polonicum*, *T. turgidum* subsp. *polonicum*), and emmer (*T. turgidum* subsp. *dicoccon*) or Farro wheat (*T. farrum*, *T. dicoccon*, *T. dicocum*) are cultivated in Ukraine. Along with the system of botanical names, there is an agrobiological one based on the names of cultures, but less structured. Therefore, the same taxon can have more than a dozen names, which are used by various authors in agronomy. At the same time, the correct translation of the species name *T. aestivum* – *pshenytsia litnia* (in Ukrainian) is found in only one source out of fourteen analyzed. The translation of Latin trinomials of the subspecies level by Ukrainian binomials smooths out the differences between the morphological and genetic systems of the genus *Triti-*

cum. In the scientific style of the Ukrainian language, the direct word order dominates in which the adjective precedes the noun, with the exception of the scientific species names of plants. This makes it easy to distinguish names belonging to different terminological systems. «Тверда пшениця» (in Ukrainian) is the crop name in the agrobiological nomenclature, and «пшениця тверда» (in Ukrainian) is the species name in the botanical nomenclature. **Conclusions.** Due to etymology processing, the Ukrainian scientific names of the main wheat taxa, which correspond to the original Latin names, are streamlined. In an unorganized agrobiological system of names of agricultural plants, a mixture of botanical names of taxa and crop names is used, which sometimes coincide. In Ukrainian the crop names and the names of taxa differ from each other, respectively, by the direct and reverse word order. An erroneous or unconscious substitution of some names with others and neglecting the rules of the Ukrainian language leads to undesirable confusion. It can be overcome by compliance with the norms of literary Ukrainian language and the Rules of Plant Nomenclature, Taxonomy and Cultonomy.

Keywords: nomenclature; *Triticum*; wheat; names of taxa; crop names.

Надійшла / Received 12.03.2020
Погоджено до друку / Accepted 14.05.2020